

«ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ВИДАННЯ:

- ТАЦІЙ В. Я.**, президент НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (голова редколегії)
ШЕМШУЧЕНКО Ю. С., академік-секретар відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України (заступник голови редколегії)
ПЕТРИШИН О. В., перший віце-президент НАПрН України, академік НАПрН України (відповідальний секретар редколегії)
БАРАБАШ Ю. Г., член-кореспондент НАПрН України
БИТЯК Ю. П., академік-секретар відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
БОРИСОВА В. І., член-кореспондент НАПрН України
БОРИСОВ В. І., академік-секретар відділення кримінально-правових наук НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, академік НАПрН України
БУРОМЕНСЬКИЙ М. В., член-кореспондент НАПрН України
ГЕТЬМАН А. П., заступник академіка-секретаря відділення екологічного, господарського та аграрного права НАПрН України, академік НАПрН України
ГЛІБКО С. В., в. о. директора Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
ГОНЧАРЕНКО В. Д., академік-секретар відділення теорії та історії держави і права НАПрН України, академік НАПрН України
ГУСАРОВ С. М., член-кореспондент НАПрН України
ДОВГЕРТ А. С., член-кореспондент НАПрН України
ЖУРАВЕЛЬ В. А., член-кореспондент НАПрН України
КІВАЛОВ С. В., керівник Південного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
КОМАРОВ В. В., академік НАПрН України
КРУПЧАН О. Д., директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, академік НАПрН України
КУЗНЕЦОВА Н. С., академік-секретар відділення цивільно-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
КУЧЕРЯВЕНКО М. П., заступник академіка-секретаря відділення державно-правових наук і міжнародного права НАПрН України, академік НАПрН України
МАКСИМОВ С. І., член-кореспондент НАПрН України
МАМУТОВ В. К., керівник Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАН України та НАПрН України
НАСТЮК В. Я., член-кореспондент НАПрН України
НОР В. Т., керівник Західного регіонального наукового центру НАПрН України, академік НАПрН України
ОРЛЮК О. П., директор Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПИЛИПЧУК В. Г., директор Науково-дослідного інституту інформатики і права НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ПРИЛИПКО С. М., академік НАПрН України
СЕРЬОГІНА С. Г., директор Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України
ТИХИЙ В. П., віце-президент – керівник Київського регіонального центру НАПрН України, академік НАПрН України
УСТИМЕНКО В. А., заступник керівника Донецького регіонального наукового центру НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШАКУН В. І., голова координаційного бюро з проблем кримінології відділення кримінально-правових наук НАПрН України, член-кореспондент НАПрН України
ШЕПІТЬКО В. Ю., заступник академіка-секретаря відділення кримінально-правових наук НАПрН України, академік НАПрН України
ШУЛЬГА М. В., член-кореспондент НАПрН України

Національна академія правових наук України
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЮРИДИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

У двадцяти томах

Том 1

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ
І ПРАВА УКРАЇНИ

Харків
«Право»
2016

К. Розумовського. У 2008 Б. надано статус міста. У 2014 у Б. мешкало понад 2600 осіб.

Лит.: Павленко С. Загибель Батурина 2 листоп. 1708 р. К., 2007; Вечерський В. Гетьманські столиці України. К., 2008; Путро О. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.). К., 2008; Смолій В., Степанков В. Гетьман Петро Дорошенко. Політичний портрет. К., 2011; Когут З., Мезенцев В., Ситий Ю., Скороход В. Палаци Івана Мазепи і Кирила Розумовського: археологічні дослідження у Батурині 2013–2014 років. Торонто, 2015.

В. М. Литвин.

БЕРЕЗНІВІ СТАТТІ 1654 – комплекс док-тів, якими було юридично оформлено укр.-рос. договір 1654. Пізніше в офіц. док-тах царського уряду Б. с. 1654 називалися «Переяславським договором», «Договором Богдана Хмельницького» тощо. До їх складу увійшли: «Просительні статті» з 23 пунктів, подані укр. посольством 14(24) берез. 1654 та цар. укази на них; «Статті Богдана Хмельницького», або «Статті Війська Запорозького», з 11 пунктів, подані укр. посольством 21(31) берез. 1654, та царські укази на них; царські жалувані грамоти «Привілей Війську Запорозькому», «Привілей шляхті» 27 берез. (6 квіт.) 1654. Оригінали док-тів договору не збереглися. До нас дійшли лише їх переклади та чернетки царських грамот.

Оскільки рішення Земс. собору і Переяслав. ради про прийняття протекції рос. царя не було конкретизовано й не мало юрид. оформлення, гетьман Б. Хмельницький і козац. старшина підготували проект цього договору між

Україною і Росією. До Москви його повезло посольство, очолюване ген. суддею С. Богдановичем-Зарудним і переясл. полк. П. Тетерею. У «Просительних статтях» гетьм. уряд визначив умови рос. протекції для України, які й стали основою для укр.-рос. переговорів і рішень царя та боярської думи. Обговорення статей відбувалося в гострих дискусіях і після нової, скороченої ред. їх було викладено в «Статтях Богдана Хмельницького» (11 статей). Цар і бояри, внівши суттєві корективи у зміст статей, затвердили їх і супроводили кожну статтю своїм указом. Статті унормували: 1) склад місц. урядників і збирання податків; 2) платню старшині; 3) надання млинів старшині; 4) витрати на артилерію; 5) порядок дип. зносин; 6) надання жалуваної грамоти на маєтності київ. митрополита і духовних осіб; 7–8) надіслання цар. війська під Смоленськ і на польс. кордон для охорони України; 9) платню козац. війську, його чисельність; 10) збереження миру між донськими козаками і Кримською ордою; 11) допомогу військ. залогам у Кодаку і Запоріжжі.

За Б. с. 1654 у царській жалуваній грамоті «Привілей Війську Запорозькому» передбачалось: збереження в Україні політ.-адм., військ., суд. устрою Козац. держави; непорушність давніх прав і вольностей козаків, шляхти, духівництва і міщан; чисельність козац. реєстру встановлювалася у 60 тис.; збереження права козаків самим між собою обирати гетьмана; на гетьман. булаву дано Чигиринське староство; недоторканність козац. маєтків і земель; право на дип. зносини, за винятком зносин із польс. королем і турец. султаном. «Привілей»

предписував складання присяги новообраним гетьманом царю, інформування царського уряду про «противне» його інтересам від закорд. послів, обрахування рос. урядовцями «всїяких доходів» і встановлення плати козац. війську.

Б. с. 1654 у «Привілей шляхті» передбачали для укр. правосл. шляхти збереження її вольностей, прав і привілеїв, володіння своїми маєтностями, управління і судитись урядовцями, яких самі оберуть.

Отже, Б. с. 1654 юридично зафіксували незалежність козац. України від Речі Посполитої, засвідчили визнання України як окр. д-ви з боку Росії, передбачали встановлення рос. протекції над Козацькою д-вою із збереженням її республік. ладу і держ. суверенітету, адм.-тер. устрою, суду і судочинства, фін. та фіскальної систем, існуючої соц. структури сусп-ва і соц. відносин, що склались у ході нац. революції 1648–54. Для України Б. с. 1654 були актом констит. значення, які юрид. закріплювали здобутки нац.-визв. війни, власного державотворення. Ці доленосні рішення в Україні тривалий час розглядалися як своєрідна Конституція, якою керувалася більшість наст. гетьманів. Однак царський уряд став на шлях порушення умов Б. с. 1654, намагаючись обмежити держ. суверенітет України, «возз'єднати» з Росією.

Лит.: Полное собрание законов Российской империи, т. 1: С 1649 по 1675. СПб., 1830; Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, т. 10. СПб., 1878; Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках. Варшава, 1934; Величко С. Літопис, т. 1. К., 1991; Грушевський М. С. Переяславська умова України

з Москвою 1654 року. Статті й тексти. В кн.: Грушевський М. С. Хто такі українці і чого вони хочуть. К., 1991; Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія Української Конституції. К., 1993; Енциклопедія історії України, т. 1: А–В. К., 2003.

В. М. Єрмолаєв.

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ДОГОВІР 1651 – угода між польс. урядом і гетьманом Б. Хмельницьким. Укладена у м. Білій Церкві 28 верес. 1651. Унаслідок поразки під Берестечком козац.-сел. війська під проводом Б. Хмельницького польс.-литов. армія захопила м. Київ і велику кількість районів козац. України. Завдяки патріотично налаштованим народним масам Б. Хмельницькому і старшині вдалося відновити боєздатність армії і під Білою Церквою зупинити просування ворога. М. Потоцький погодився на переговори, які завершилися підписанням 28 верес. 1651 Б. д. Він суттєво обмежував права України. Влада гетьмана поширювалася лише на Київ. воєводство. Поляки змусили Б. Хмельницького і старшину піти на скорочення реєстру до 20 тис. чоловік. Ті, хто не потрапили до списків, поверталися під владу польс. шляхтичів. Поляки чудово розуміли, що скорочення реєстровців викличе в гетьманщині внутр. кризу. Під час складання нового реєстру спалахнуло повстання козаків корсунського полку, і хоча воно було придушене, в Україні з'явилося декілька самозваних гетьманів, а полк. І. Богун очолив опозицію гетьманові. Все це відбувалося на тлі того, що Б. д. 1651 передбачив повернення на терени гетьманщини як шляхтичів, так і права користуватися своїми маєтками. Геть-